

Söwdany gadagan etmek

Category: Kitapcy, Maliýe we ykdysadyýyet, Nukdaýnazar
написано kitapcy | 23 января, 2025

Söwdany gadagan etmek SÖWDANY GADAGAN ETMEK

Spiritli içgileriň satuwy gadaganmy, dälmi?

Meselä şu nukdaýnazardan serediň:

Spiritli içgileriň söwdasyny gadagan edýän kelle kripto pul alan-aldylygyna neçüýn tomaşa edip oñduka?

Yüzlerçe ýylyň meselesi – spiritli içgileriň gadagançylygy we onuň düýp-teýkarynda din bar!

Osmanlynyň ilkinji sultanlary ýeke damja içgi datmady. Soňra Fatih Sultan Mämmet dagy içip başlapdyr.

Spiritli içgileri ilkinji bolup gadagan edenem Sultan Süleýman Kanunydyr. Osmanly bazarynyň durgunlaşmagy onuň zamanynda başlady...

Osmanly döwleti söweşlerde ýeňliše uçradykça spiritli içgileri gadagan etmek wajyp meselä öwrüldi: ähli şowsuzluklaryň sebäbi «şum içgidi»!

Soltan Myrat IV özem içýändigine garamazdan alkogolly içgiler bilen birlikde çilimi we kofe önemciliğini gadagan etdi.

Soltan Selim III içgini gadagan eden patşalaryň hataryna goşuldy.

Soltan Mahmyt II gadagançylygy böwseni bilenem çäklenmedi, iň içegen patşalaryň biri boldy. Soltan Abdylmejit barypýatan alkaşdy, ol kämahal gije ýarymdan soň lülgammar halda arabasyna yüklenip köşge getirilerdi.

Rom içen Abdylhamyt II-niň ýatlamalarynda aýdylyşy ýaly dogany Myrat V-i içgä öwrenişdireن Namyk Kemal eken...

Mehmet Reşat we Wahdetdin agyzlaryna içgi degirmedik osmanly patşalaryndandyr.

Şular ýaly ygtybarsyz bazara spiritli içgiler üçin maýa goýumlaryny goýmaga ýürek edip bilersiňizmi?

Sözüme ýokardaky taryhy maglumatlar bilen başlamagymyň sebäbi-de, spiritli içgileriň söwdasynyň gadagan edilmeginden düýpgöter başga netije çykarmakdyr.

Şeýle:

■ JÖHIT TÄSIRI

Werner Zombart (1863-1941)...

Nemes ykdysatçysy...

Onuň 1911-nji ýylда ýazan "Die Juden und das Wirtschaftsleben" eseri biziň dilimizde «Jöhitler we zamanabap kapitalizm» ("Yahudiler ve Modern Kapitalizm") ady bilen terjime edildi. Ol jöhit dini bilen kapitalizmiň arasyndaky paralleliliğin manysyny tapmaga synanyşdy. XVI-XXV asyrlarda kapitalizmiň kemala gelmeginde jöhitleriň oýnan rolunu öwrendi.

Jöhitleriň «Täze Ierusalim» diýip atlandyran Amsterdan ýaly Ýewropanyň birnäçe şäherlerindäki söwda statistikasyny seljerdi.

Mysal üçin... Leýpsig sergisine gatnaşan jöhit söwdagärleriň sany:

1675-1680-nji ýylда 416 bolsa, 1830-1839-nkwy ýyllarda 6 müň 444-e ýetipdir!

Amerika yklymyna gadam basan ilkinji söwdagärlerem jöhitlerdendi. (H.Kolumbyň özüniňem eje tarapy jöhit ahyry!) Berlindäki 54 sany piwo zawodynyň 27-sine jöhitler eýecilik edipdir.

Ol haýsy pudalda näceräk jöhit ýolbaşçynyň bardygyny anyklapdyr. Meselem...

Germaniyanyň deri we tekerönümliginiň 31,5 göterimi jöhitleriň elinde.

Zombart bulary atma-at, şereketme-şereket ýazdy. Ýagny... jöhitlere diňe maliýeçi-süýtor hökmünde garamak ýalnyş. (Olaryň maliýe dünýäsindäki güýjüne kiçi-girim baha berip bolmaz, 1690-njy ýylда Oppenhaýmer diňe Ýewropada däl, dünýä derejesindäki bankirdi.)

Netijede Zombart jöhitleri «erkin söwdanyň atasy» hasaplady.

Şu soraga gelesim gelýär:

■ POPULIST ADATYLYK

Zombart zamanabap kapitalizmiň öñbaşçysy hasaplan jöhitlerini

toparlara böldi:

Ispaniýadan we Portugaliýadan kowlan sefarad jöhitleri aşkenaz jöhitlerinden hemiše bir ädim öndedi. Olaryň baýlygyna hiç kim bäs edip bilenokdy.

Osmanla 90 müň sefarad gelen bolsa, Italiýa 9 müň, Fransiýa 3 müň, Gollandiýa, Angliýa, Germaniýa 25 müň, Amerika 5 müň sefarad gidipdir.

Zombartyň «dörediji zehin» hasaplan sefarad jöhitleri Günbatarda (oñarýan käbir hünärleri boýunça işlemek gadagan edilendigine garamazdan) zamanabap kapitalizmi kemala getiren bolsalar, olaryň Osmanla ýerleşen agramly bölegi nämüçin osmanly ykdysadyyetini galkyndyryp-özgerdip bilmedi?

Zombartyň ýakyn dosty Maks Weber tradision ykdysady hereketleriň nähili özgerip-üýtgeýşini beýan edýän «Kapitalizmiň ruhy we protestant ahlagy» kitabynda yslamyň kapitalizme garşıy gelýändigini aýtdy. Bu kesgitleme jedelli bolup biler. Emma “çileli ýasaýys formasy”, “konserwatiw ahlakçylyk” we ş.m. düşunjeleriň kapitalizmiň öňüne böwet bolýandygy hakykat...

Hawa, jöhitler osmanlynyň sap basybalyjylyga-olja esaslanýan ykdysady düşünjesini-feodalizmi näme sebäpli aşyp bilmedi? Ne döw çaldayka olaryň söwda ugrundaky ukyp-başarnyklaryna? Näme bolduka oýlap tapyjy jöhitlere? (Galyberse-de Marokka 20 müň, Alžire 10 müň, Müsüre 2 müň sefarad bosguny göçüp baran eken we musulman ýurtlarda-da kapitalizme geçilmedi!)

Munuň jogabyny Zombartyň şu sözünden tapdym:

«Jöhitleriň özboluşly aýratynlygy – baran ýerlerine çalt uýgunlaşmagydyr.»

Ýagny... jöhitler osmanylary-musulmanlary däl-de, osmanlyly musulmanlar jöhitleri özlerine meñzedipdi aslynda! (jöhit taryhynyň iň uly “çileçi mistiki” mesihçilik hereketiniň-sabetaýistleriň osmanylaryny arasyndan çykmagy töötänlilikmi näme?)

Hamala osmanly jöhitleri garyplygy näletleyän, baýlygy mazamlaýan «Talmudy» ýatdan çykaran ýalydy!

Ýa-da: Günbatary özgerden jöhitleri Osmanly dürligadagançylyklar arkaly söwda etmez ýaly ýagdaýa düşürdi...

Sözümi jemlär bolsam:

2021-nji ýylda gezip ýörüs.

Ýurdumyzda spirtli içgileriň söwdasynyň gadagan edilmeginiň üstünde pikir alşylýar!

Ýurdumyz çöküş döwrünüň Osmanlysy ýaly gündelik durmuşa goşulyşýan «mistiki çäklendirmeler» bilen öwünmegi diýseň halaýar. Şular ýaly syýasy atmosferada zamanabap kapitalizmiň etaplaryny XXI asyrda näme sebäpli häzirem geçip bilmändigimiz kimiň piňine?

Populizmiň werziş bolnan adatylygyndan sypyp bilenoklar...

Soner Ýalçyn

«SÖZCÜ» gazeti, 05.05.2021 ý. Maliýe we ykdysadyýet